

Р Е Ц Е Н З И Я

От проф. д-р Нели Илиева Бояджијева

Върху дисертационен труд на тема

„Интерактивни методи на обучение по изобразително изкуство в предучилищна
възраст”

За присъждане на научната и образователна степен „Доктор”

На Мирена Иванова Васева

Редовен докторант ПУ „П. Хилендарски”, гр. Пловдив

Област на висшето образование 1. Педагогически науки,

Професионално направление 1.3. „Педагогика на обучението по...”

Научна специалност „Методика на обучението по изобразително изкуство”

Научен ръководител: доц. д-р Даниела Маркова

Кратки биографични данни - представяне на докторанта и процедурата

Мирена Иванова Васева е родена на 30.03.1985 г. Завършила е средното си образование в НХГ „Цанко Лавренов”, гр. Пловдив. Висше образование ОКС „Бакалавър” придобива в АМТИИ - Гр. Пловдив, където се обучава в периода 2004-2008, а непосредствена след това продължава образованието си в НХА от 2008 до 2010 г. получава и магистърска степен. В периода 2014-2018 е била редовен докторант към Катедра „Естетическо възпитание” в ПУ „П. Хилендарски”, гр. Пловдив. Отчислена е с право на защита.

На 20.09.2018 г. проектът за дисертационен труд е обсъден на редовно заседание на Катедра „Естетическа възпитание” и с пълно единодушие е взето решение, че той отговаря на всички изисквания и може да бъде открита процедура за официална защита като е предложен и състав на научно жури. От 15.10.2018 г. с доклад от председателя на Комисията за научно - изследователска дейност към Педагогическия факултет след преглед на представените материали има решение, че те отговарят на специфичните изисквания и може да се допусне до защита пред научно жури. . Може да се констатира, че са спазени изискванията на ЗРАСРБ по хода обучението и откриването на процедурата за официална защита.

М. Васева е участвала в периода на докторантурата в продължение на един семестър с цел проучване като част от дисертационната си работа в международна мобилност по програма Еразъм+ в Карловия университет в Чехия. Била е член на научно изследователски екип на университетски проект „Личностно развитие чрез художествено-творчески дейности” (2015-2016 г.), където осъществява обмяна на опит в Словакия и представяне на резултати от своята опитна работа на кръгла маса, проведена в ПУ „П.Хилендарски” на 2.11.2016 г.Участвала е и в пет различни квалификационни курсове по педагогика (3 бр.)и арт-терапия (2 бр.).

М. Васева владее на добро равнище английски и ползва немски език. Има изявени умения и активност при организиране на изложби и събития, участва в художествени обществени инициативи и доброволчески дейности. Член е на дружеството на пловдивските художници, на международната асоциация за образование чрез изкуство (INSEA), на дамски хор „Тримонциум”, гр. Пловдив. Творческата ѝ активност е богата и разнообразна. В периода от 2004 до 2018 г. има участия в 16 художествени събития: 3бр. международни - изложба, симпозиум и младежки конкурс, 4бр. национални изложби (2 от тях в гр. Пловдив) и 9 бр. друг тип изложби в гр. Пловдив (3 бр. общи и 6 бр. на ученици, завършили НХУ). Половината от творческите участия са в периода на докторантурата, а останалите като студент в Пловдив и София. След завършването на двете ОКС и получаването на магистърската си диплома М. Васева работи в областта на графични дизайн (2010), дизайна на детски играчки (2011) и като дизайнер на дрехи (2011-2014). Води курсове за деца (2010-2011) и за деца и възрастни (2011-2014) по изобразително изкуство. От 2014 г. е дизайнер като художник на свободна практика и преподавател на студенти, деца и възрастни.

Представянето на докторанта дава възможност да се констатира висок темп и интензивност на кариерното развитие в областта на образованието, квалификацията, научно-изследователската и творческа и практическа дейност като художник, дизайнер, преподавател, автори, организатор и участник в творчески събития и обществени инициативи.

Описание на структурата и съдържанието – формални параметри

Формалните параметри на дисертационния труд са: обем 231 страници основен текст и отделно - приложения в подвързана папка в обем 101 стр. Структурата обхваща увод, три глави, изводи, библиография и приложения. Съотношение между теоретичните и опитно-експерименталните части е 1:2. Първата глава е посветена на актуалността и теоретичната постановка на проблема с два основни фокуса – същността на интерактивните методи и мястото им в обучението по изобразително изкуство. Във втора глава се описва постановката и провеждането на изследването – обект, предмет, цел, задачи, хипотеза, методика, етапи и процедура, тема на експерименталния модел. Третата глава е посветена на анализа на резултатите от експерименталното изследване. Използваната литература включва 204 източници (115 на кирилица на български език, 31 на английски език и 58 бр. интернет – източници, от които 50 на английски език и 8 на кирилица). Приложенията включват две части: първа - илюстративен материал от наблюдения на проведени ситуации по изобразително изкуство в предучилищна група - репродукции от детски творби и втора- въпросник за анкетна карта, протокол за наблюдение и предложения са прилагане на интерактивни методи. В текста на изложение са включени 24 фигури -19 таблици и 5 диаграми с резултати от изследването.

Оформлението отговаря на всички изисквания и е съобразено с критериите за оценяване на дисертационен труд в област висше образование педагогически науки. Структурата е логична, а съотношението между отделните части е оптимално за дисертационно теоретико-експериментално изследване в научната област на педагогика на обучението по изобразително изкуство. Езикът отговаря на изискванията за научен текст.

Преценка на научния проблем в темата и постановката на изследването

Темата за интерактивните методи на обучение е предмет на проучване в областта дидактиката и на методиката на обучение през последните години в т.ч. и в различен тип дисертационни проучвания, но в по-малка степен в процеса на обучение по изобразително

изкуство в предучилищна възраст. Този етап от образованието беше активно проучван дисертациите в периода 1996-2006 г., но не и от гледна точка и по-конкретно на изследване на интерактивните методи. Избраният проблем се представя като научно значим за методиката по изобразително изкуство и се търси обосновка на неговата новост по отношение на обучението на децата в предучилищна възраст, което може да се приеме като изходна теза. Прегледът на дисертационните трудове в област на образование педагогически науки и по – специално методика на обучението по изобразително изкуство не показва повторение с темата.

Представяне, коментар и критичен анализ на съдържанието на дисертацията

В *увода* се прави общо въведение и обосновка за избор на проблема. Представени са общите намерения и фокуси за изследването и аргументация за необходимостта от него(с. 5-7) Тръгва от твърдението, че интерактивността по своята същност означава взаимодействие и инициативност и от презумпцията, че интерактивните методи се възприемат като средство за иновативно педагогическо взаимодействие, което „този труд цели да докаже”(с.6). Декларира се, че нерешените проблеми по тази тема са свързани с мярата и възможността за използване на интерактивните дъски в заниманията по изобразително изкуство, както и методиката за тяхното ползване. Тръгва се от на термина интерактивни методи за прилагане на модели на педагогически ситуации с варианти на използване на интерактивни техники с „цел създаване на щастливи творчески личности” (с.7).

В *първа глава* (с.8- 86) се обосновава актуалността проблема и мотиви за избор на темата на основата на теоретичен преглед на педагогическа литература на български и частично - на руски източници. Актуалността на проблема се представя чрез описание на постановката в учебни пособия на български дидактици за същността на интерактивните методи и подходи. Не е правен преглед на дисертационни или монографични проучвания в областта на методиката на обучение по изобразително изкуство. Вероятно обхватът на прегледа би могъл да е и по-широк като се включат и чужди автори, но за целите на изясняване на актуалността на проблема у нас, той е достатъчен и удовлетворява изискванията .

В *първи параграф на първата глава*(с.8-28) са изложени в популярен вид някои твърде известни педагогически идеи, като се прави опит да се свържат с историята на интерактивните методи. Описват се схематично на базата на учебни помагала и пособия най-общи идеи на конструктивизма, хуманистичното образование, когнитивизма и реформаторската педагогика. Идеите се черпени от два вторични източника без да има навсякъде коректно позоваване като се повтарят пропуски, допуснати в тях, а често изобщо липсва позоваване или има грешно посочване на номер на ползвания източник. Липсва собствен анализ, критична оценка или интерпретация и този преглед не допринася съществено за извеждане на същността на предмета на изследване. Има грешки в някои случаи при изписване на известни имена на автори от реформаторската педагогика. Няма позовавания при споменаване на първоизворите в повечето части от прегледа (с.20-28). Идеите за реформаторската педагогика в България са представени твърде схематично и непълно без да се изясни ролята на българските дидактици-художници в тази насока. Намирам тази част от теоретичния преглед за несполучлива, а по начина, по който е направена и ненужна като теоретичната основна на изследването.

Вторият параграф (с.29-41) е посветен на изясняване на същността на основните понятия – „методи”, „интеракция”, „интерактивни методи” и „интерактивни методи на обучение”. Приложен е описателно-дедуктивен подход. Доминира конспективно изложение на класификации от университетски учебници и учебни помагала. Почти навсякъде има

несъответствие и разминаване между посочените номера на източниците в скоби при позоваванията (посочени са несъответстващи номера на цитирани автори и източниците в библиографията). По-конкретно насочен към теоретичната обосновка е опитът да се изведат видовете и класификацията на интерактивните методи. Тук са ползвани български и руски автори, без да се отбелязват източници като накрая е представена класификацията на Пл. Радев отново без цитиране или позоваване на използвания ресурс.

Трети параграф има същностен смисъл на теоретичен анализ на предмета на изследване (с.42-84). Той е посветен на интерактивните методи в обучението по изобразително изкуство. Започва се от описание на интерактивността в съвременното изкуство и появата на интерактивни форми като се проследява историята от началото на 20 век. Изясняват се интерактивните методи в обучението по изобразително изкуство, в изобразителната дейност, взаимодействието и стимулирането на креативността чрез интерактивни методи в предучилищна възраст. Въпреки декларираното желание и стремеж да се търси същността и спецификата на интерактивните методи в обучението в предучилищна възраст (с.63-73), това не е осъществено достатъчно последователно. Тук отново се привеждат общи класификации от дидактическа литература(с.64-67), допълнени от буквални описания на интерактивни игри и упражнения от общ характер(с.68-73), без точно позоваване или посочване на източници или автори, които ги предлагат. Накрая се прави обобщение за интерактивните подходи според мнението на изследователите, но дали те се отнасят за децата в предучилищна възраст не става ясно (с.73-74). Във връзка с това възниква и въпрос - дали всички те се отнасят към този етап на образование, какво представлява интерактивната лекция и къде се твърди, че е подходяща в предучилищна възраст или дали е подходящо да се организират дебати с деца в тази възраст ?

Най-конкретно е изложено виждането на докторанта за интерактивните методи в предучилищна възраст в края на предпоследния параграф посветен на развитие на креативността на децата в обучението по изобразително изкуство чрез интерактивни методи(с.76-78). В резултата на анализа се избират методи за приложение в ситуациите по изобразително изкуство, чието приложение се проучва и проверява опитно-драматизация, работа с интерактивна дъска, проектен методи и визуализация. В изводите се уточнява, че тези методи са конкретизирани съобразно съдържателната специфика за конкретната изобразителна цел и наименованията са обобщени под надслов „художествена интерактивност” - като „художествен проект”, „художествена драматизация” и „художествена визуализация”.

Направен е уместен преглед на ДООИ и учебните програми по изобразително изкуство за предучилищното образование, свързани с темата на изследователската работа(с.79-83). Сполучливо е описанието на възможностите на интерактивните методи в програмната документация. Биха могли да се открит по-ясно и в критично-оценъчен план изводите за възможностите в предучилищния етап на обучение. Впечатленията и коментарът ми по отношение целия теоретичния преглед в първата глава е, че въпреки критичните бележки във връзка с цитирането, той може да се приеме като теоретична основа за опитното проучване. Може да се пожелае повече по отношение на засилване на критичната оценка, изразяване и аргументация на собствена позиция, прецизиране и коректност в позоваванията и повече цитиране от първоизточници. Описанието показва добра осведоменост като цяло и стремеж за открояване на дидактическата парадигма. Докторантът е осъществил сравнително сполучлив опит за подбор, описание и коментар на програмната документация за предучилищния етап. В резултат на това е откроята спецификата на актуалното състояние на проблема и са посочени сполучливо подобрени методически подходи да художествена интерактивност, които подлежат на експериментална проверка.

Втората глава е озаглавена „Постановка на проблема”(с.87-146). В нея се представя постановката експерименталното проучване: обект, предмет, цел, задачи, хипотеза, методика, етапи и процедура, експериментален модел. Направена е сравнително сполучливо разграничение между обекта (изобразителната дейност на децата от предучилищна възраст) и предмета на изследване(проследяване на промяната в резултатите от прилагането на подходящи интерактивни методи в педагогическите ситуации) в общата постановка. Хипотезата е формулирана ясно и позволява да се открие проблемът, който ще подлежи на експериментална проверка (приложението на система от подходящи интерактивни методи в обучението ще допринесе за повишаване на изобразителните умения и стимулиране на творческата активност в рисунките на децата от предучилищна възраст). Целта е реалистична и отговаря на замисъла, задачите произтичат от нея и са коректно формулирани като цяло. Опитната работа е осъществена с 80 деца от предучилищна възраст на 6-7 години в 3 детски градини(1 в Пловдив,1- в Чехия и 1- в Словакия) и 3 детски школи(2 в Пловдив и 1 в София).

Методиката на изследване (с.97-102) включва като основен метод педагогически (дидактически) експеримент от класически вид с експериментална и контролна група. Като допълнителни методи са използвани наблюдение, експертна оценка, анкетно проучване на мнението на учители, оценъчен метод (оценъчни скали), качествен, количествен и сравнителен анализ(за резултатите от експерименталната и контролната група.

Особено ценно е, че са описани и се представят в самостоятелен параграф критерии за оценка на диагностичното наблюдение с протоколи за попълване по време на ситуациите с приложение на интерактивни методи (с.100-103), а в отделен параграф са изведени общи за (изобразителна грамотност и художествена изразителност) и частни критерии за анализ и оценка и показатели за диагностика на равнището та изобразителна дейност и грамотност на децата(с.103-115). Това е важно постижение и гарантира яснота при проследяването на резултатите. По-нататък се представят по-подробно основните подобрени интерактивни методи, чието приложение подлежи на експериментална проверка(с.116-124). В последния параграф на тази глава (с.125-146) са описани методическите варианти на 12 на брой теми от експерименталния модел: „Морско дъно”, „Нашата голяма картичка”, „Модел на рокля-лято”, „Зоопарк”, „Великденски яйца в кошница”(художествен проект);”Веселите зеленчуци”, „Кутия за сърдечен подарък”, „Герои за мюзикъл”(Художествена драматизация); „Приказната къща”, „Птиците се върнаха на юг”, „Мелодия на есенните листа”, „Въображаемите динозаври”(Художествена визуализация). Темите са подходящи и съобразени с опитния замисъл.

Третата глава (с.147-210) представя анализ на резултатите от изследването и данните от създадените детски творби в изобразителни ситуации с приложение на интерактивни методи. В отделни параграфи са резултатите от анкетните карти (с.148-150), експериментално наблюдение от приложението на трите интерактивни метода(с.150-184), данните от показателите на частните критерии(с.184-198), по критериите изобразителна грамотност и художествена изразителност(с.198-2014), от използването на интерактивната дъска в ситуациите по изобразително изкуство(с.204-210) и накрая- обобщение от анализа на резултатите от експеримента.

Накрая са направени общи *изводи* от цялото експериментално изследване. Те като цяло са основание да се твърди, че хипотезата е доказана. Би било добре да се предложат и препоръки за практиката на обучението. Самите изводи са реалистични и убедителни и дават основание да се заключи, че са реализирани целите и задачите и хипотезата е потвърдена. В изводите се декларира доказването на хипотезата чрез проследяване на резултатите в експерименталната група . Приложението на опитния модел допринесе за значителни

качествени промени в знанията и изобразителните умения на 6-7 годишните деца, за повишаване на мотивацията им за работа, за стимулиране на творческата активност и изразителност в рисунките им. Анализът е компетентен, задълбочен и дава информация за положителното отношение и мнението на учителите за интерактивните методи, както и за особеностите на приложение на интерактивната дъска в предучилищна възраст.

По отношение на *използваната литература* и *информационните ресурси*, върху които са конструирани теоретичните части може да се обобщи, че те богати в библиографията, но не са коректно посочвани навсякъде и в по-голямата си част не са отразени точно в текста на изложението. Почти изцяло са ползвани български автори в областта на общата дидактика и методика предимно от учебни пособия, а по-малко от научни статии или монографични изследвания в областта на обучение по изобразително изкуство, въпреки че такива присъстват в библиографията. Източниците на латиница на английски език са значителна част от тази библиография, но те също не са отразени в текста на изложението. Интернет - източниците са коректно описани, но би било добре да се посочват също като ресурси в отделните части.

Преценка на приносните моменти

1. На основата на анализ на учебна документация и обоснована постановка на опитна работа, се открояват нови данни и доказателства за предимствата на някои интерактивни методи в изобразителната дейност при взаимодействие с деца от предучилищна възраст .

2. Направено е актуално опитно проучване на подбрани варианти на интерактивни методи на обучение в ситуации по изобразително изкуство с деца в предучилищна възраст. Исползван е подходящ диагностичния апарат с разработени общи и частни критерии и показатели, който дава възможност да проследяване на резултатите от експерименталната работа и оценка на детската художествена дейност реализирана чрез интерактивни методи.

3. Разработен е и апробиран методически модел за приложение на художествени интерактивни методи в педагогическите ситуации при обучение по изобразително изкуство при деца в предучилищна възраст, с което се обогатява методиката на обучение по изкуства в предучилищната педагогика и изследванията в тази възраст. Споделен е педагогически изследователски опит с разработки на теми за ситуации за работа, които са оригинален авторски продукт. Резултатите от опита са убедителни и може да се прилага в обучението по изобразително изкуство в детска възраст.

4. Открити са резултати от постиженията на учениците от експерименталната група , което доказва ефекта от въздействието на интерактивните методи в изобразителната дейност на 6-7 годишни деца чрез приложението на подходящо подбрани художествени интерактивни методи (проект, драматизация и визуализация). С това се обогатява методиката на обучение по изобразително изкуство с иновативни модели и подходи, чиито резултати могат да се прилагат и проверяват в процеса на обучение и в други възрасти.

5. Предложеният методически вариант може да послужи като практическо ръководство за прилагане на художествена интерактивност чрез проекти, драматизация, визуализация при педагогическото взаимодействие и в при определени условия и на интерактивна дъска. Те са адаптирани в подходящ вид за предучилищна възраст и са подходящи за подготовка на учители и за практиката по обогатяване на новата програмна документация, за въвеждане на иновативни подходи в обучението по изобразително изкуство в предучилищното образование.

Критични бележки, въпроси и препоръки

Добре е да се използват по-активно описаните богати научни ресурси върху проблема, посочени в библиографията. Може да се препоръча повече аналитичност, критичност и оценъчност в теоретичната част, като се реферират в обзора трудове не само от българската дидактика и методика, но и на чуждестранни автори и по –конкретно в областта на обучение по изкуство. Може да се пожелае повече по отношение на разширяване на ползваните и цитирани информационни ресурси. Не е дадена в увода постановка на цялостното изследване, което би представило по-ясно цялостният замисъл в началото на дисертацията. Постановката на проучване е изложена в самостоятелна втора глава, но задачите за теоретично изследване, осъществено в първа глава са формулирани във втора глава, което нарушава логиката. Няма направени препоръки на основата на изводите. Тези бележки могат да ориентират докторанта в бъдещата научно-изследователска работа или при евентуално публикуване на части или резултати от дисертационния труд. Препоръчвам публикуване на методическо ръководство с описание на модела на приложение на интерактивни методи на обучение в предучилищна възраст. Това ще обогати методическата книжнина по изобразително изкуство у нас.

Преценка на автореферата и публикациите

Авторефератът отразява адекватно съдържанието на дисертационния труд. В него са изведени в по-голяма степен основни положения от теоретичните части, подробно са изложени резултатите от експерименталното изследване, изводите, публикациите. Изведените приноси са теоретични и практико-приложни и отразяват реални постижения от цялостното проучване.

В периода на обучението си като редовен докторант М. Васева е направила шест публикации по темата на дисертацията, пет от които са самостоятелни и една в съавторство с научния ръководител, в която М. Васева е на първо място (2014-1 бр., 2015-2 бр., 2017- 3бр.). Те са отпечатани в сборници с доклади от студентски научни форуми в ПУ „П. Хилендарски” (3 бр.), международни педагогически форуми (2 бр.) и в колективен монографичен сборник отпечатан в резултат на участие университетски проект на ПУ „П. Хилендарски”(1 бр.). Публикациите, които отразяват отделни етапи от хода на проучванията по темата да четири: интерактивни методи в обучението по изобразително изкуство(2014), интерактивни методи в детската градина (2015), стимулиране на креативността чрез интерактивни методи в предучилищна възраст (2015), взаимодействие между изобразителна дейност и музика като интерактивен метод (2017) и др. Публикациите отразяват отделни етапи от теоретичния анализ или опитното проучване в изследването.

Заклучение

На основата на общата положителна преценка, доказателствата и изведените приноси в дисертационния труд предлагам да бъде присъдена научната и образователна степен „доктор” на ПУ „П. Хилендарски” на редовния докторант Мирена Иванова Васева - Област на висшето образование 1. Педагогически науки, Професионално направление 1.3. Педагогика на обучението по..., Научна специалност „Методика на обучението по изобразително изкуство”.

30.11.2018 г.

Рецензент:

Проф. д-р Нели Бояджиева